

ปรัชญานิพนธ์ Philosophical Composition

บัญชา พุฒินากุล¹ และรังสรรค์ สิงห์เลิศ²

บทคัดย่อ

ปรัชญานิพนธ์เล่มนี้เป็นงานที่สะท้อนการอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและสรรพสิ่งทั้งหลายของนักปรัชญาโลกทั้งนักปราชญ์สายตะวันตกและสายตะวันออกที่มีต่อธรรมชาติ และการดำรงอยู่ของความจริง ซึ่งแต่ละสำนักคิด (School of thought) มีวิธีการอ้างเหตุและผลในการยืนยันข้อเท็จจริงที่แตกต่างกันไป แต่สิ่งที่ผู้เขียนเชื่อว่าปรัชญาสายหนึ่งที่มีองปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นสายกลาง “มัชฌิมนิยม” คือพุทธปรัชญา อันแสดงทัศนะที่จะพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่เป็นเลิศอย่างแท้จริง

ABSTRACT

This philosophical composition is a reflection of nature and all things; Western and Eastern Philosophers on nature and the existence of truth. Each group has a different approach to claiming facts and results. However, what the authors point out is that a philosophy that looks at such phenomena is neutral- (The view of middle way) – as Buddhist Philosophy to show that human development is truly excellent.

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาพุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

บทนำ

ในแวดวงวิชาการด้านปรัชญา ศาสนา และสังคมศาสตร์ไม่มีใครไม่รู้จักศาสตราจารย์เกียรติคุณดร. สิทธิ บุตรอินทร์ นักวิชาการระดับประเทศและโลกที่มีผลงานมากมาย โดยเฉพาะสายปรัชญาและศาสนา ซึ่งปรัชญานิพนธ์ก็เป็นผลงานที่รวบรวมความคิดและประสบการณ์ที่เน้นปรัชญาประยุกต์ร่วมสมัย โดยอธิบาย ตีความ และวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาในรูปแบบต่างๆ ในขณะเดียวกันปรัชญานิพนธ์เล่มนี้จะกล่าวถึง ปรัชญาคือวิชาเป็นมนุษย์ทั้งชีวิตและวิชาชีพในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้ได้คุณสมบัติ มีวิชาอันเป็นเลิศความประเสริฐทางพฤติกรรม ซึ่งกล่าวคือ “ปรัชญา” เป็นแก่นแท้ของความรู้ความจริงที่มนุษย์ต้องเริ่มตั้งคำถามต่อทุกสิ่งที่เชื่อมโยงกัน และอิงอาศัยกันเป็นอยู่และดำเนินไป

จุดประสงค์

ปรัชญานิพนธ์เล่มนี้เป็นการเสนอแนวคิดของนักปรัชญาสากลตะวันตกและตะวันออกโดยอธิบาย ตีความเกี่ยวกับปรัชญาสิ่งแวดล้อม ปรัชญาพุทธ มัชฌิมนิยมนาสิกศาสนาพุทธ วัฒนธรรม โดยมีภววิทยา จริยศาสตร์ ตรรกศาสตร์ และคุณวิทยาที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจปรัชญามากขึ้น

สาระสำคัญ

งานชิ้นนี้เป็นการรวบรวมผลงานของศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สิทธิ บุตรอินทร์ที่เรียบเรียงจากประสบการณ์การสอน และการศึกษาวิจัยทั้งในและต่างประเทศที่ได้ตกผลึกออกมาเป็น “ปรัชญานิพนธ์” ประกอบด้วยเนื้อหาทั้งหมด 8 บท: ปรัชญาสิ่งแวดล้อม น้ำแนวปรัชญา มัชฌิมนิยมนาสิกพุทธศาสนาพุทธศาสนากับการวิจัย พระพุทธศาสนากับพัฒนา มนุษย์ ปรัชญาวัฒนธรรมและวัฒนธรรมไทย พระจอมเกล้ามหาดราช ราชาปราชญ์แห่งชาติ จะกล่าวสรุปสาระสำคัญบางช่วงบางตอน ดังนี้

ธรรมชาติ (Natural) เป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง โลก และจักรวาล แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงผู้ที่ควบคุมธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และสถาปนาตนเองแทนที่ธรรมชาติในแง่แบบตะวันตกคือ “มนุษย์” โดยแนวคิดหลักของการมองปรากฏการณ์เชิงปรัชญาเหล่านี้มาจากทัศนะ 2 ซีกโลกด้วยกัน แนวแรกทัศนะตะวันตกสายเทวนิยม (Theistic View) ที่เชื่อว่าพระเจ้าสร้างมนุษย์และธรรมชาติ และมนุษย์เป็นผู้ทรงคุณค่าที่เป็นรองมาจากพระเจ้า สภาวะแวดล้อมธรรมชาติมีคุณค่าเพียงทางผ่านหรือเฉลยเพื่อสนองความอยากของมนุษย์ แนวคิดสายวัตถุนิยม (Materialistic View) หรือสสารนิยมเป็นที่มาของปรัชญาวิทยาศาสตร์ และมีอิทธิพลต่อบริโชนิยม สายนี้เชื่อว่าโลกและสรรพสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตประกอบสร้างขึ้นมาจากสารปรมาณูแห่งปฐมธาตุ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ในยุค Thales (640-550 B.C.) ถกเถียงกันเรื่อยมาถึงยุคปรัชญาวิทยาศาสตร์ (Scientific Philosophy) ที่สำนักคิดนี้ให้ความสำคัญกับสสารที่สามารถจับต้องได้ในระหว่างจิตกับร่างกาย แต่ร่างกายก็ยังเป็นที่พักของจิต แต่ความเป็นมนุษย์มีความเป็นธรรมชาติเหนือธรรมชาติ จนทำให้มนุษย์ทุกวันนี้ยึดวัตถุเป็นบริโชนและกามสุขนิยม (Hedonism) แนวทัศนะแบบตะวันออก สายธรรมชาตินิยม (Naturalistic View) แนวคิดใกล้เคียงปรัชญากรีกในช่วงยุคแรกๆ ที่เน้นภววิทยา จริยศาสตร์ และคุณวิทยาที่เชื่อว่าธรรมชาติเป็นปฐมบทอยู่ก่อนแล้ว และทุกสิ่งมีกฎที่เรียกว่า “ธรรมชาติ” ดังนั้นสรรพสิ่งปรุงแต่งด้วยเหตุปัจจัย ทั้งรูปธรรมและนามธรรม มนุษย์จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นผู้เรียนรู้ และถือเอาประโยชน์ที่ถูกต้อง ดีงาม และสายมัชฌิมนิยมนาสิก (The View of Middle Way) เป็นสำนักคิดที่ยึดหลักวิถีทางสายกลาง เป็นธรรม สมเหตุสมผล สมดุล และสม่ำเสมอ ไม่สุดโต่งหรืออ่อนเกินไป ซึ่งสาระกล่าวในบทที่ 1 ว่าด้วยปรัชญาสิ่งแวดล้อม

น้ำแนวปรัชญา ปรัชญาเป็นมนุษย์ทั้งชีวิตและวิชาชีพเพราะประกอบกันเป็นสิ่งที่ให้ทราบถึงความเป็นนามธรรมและรูปธรรมในสิ่งสรรพสิ่งที่มีมนุษย์

ใช้เรียกกัน เช่น เรื่องน้ำ คือสาขาภววิทยา (Ontology) และคุณวิทยา (Axiology) และสาขาอื่นเป็นเพียงองค์ประกอบ เพราะน้ำได้ปรากฏในการอธิบายของการกำเนิดของสรรพสิ่ง และมนุษย์ไว้มากมายนักคิดด้วยกันปรัชญาตะวันตก: ก็มี Thales ที่พูดเรื่องน้ำเป็นองค์ปฐมบทที่อยู่ล้อมรอบมนุษย์ สัตว์ สิ่งมีชีวิต และวัตถุธาตุ “ดิน น้ำ ลม ไฟ” ที่ว่า “น้ำ” เป็นของทุกสิ่งทุกอย่าง น้ำคือชีวิต ส่วนปรัชญาตะวันออก มีปรัชญาจีนและปรัชญาอินเดียที่ให้แนวคิดหลักสำคัญเกี่ยวกับธรรมชาตินิยม มนุษยนิยม เป็นการอธิบายและสั่งสอนในความจริงตามที่ควรจะเป็น โดยปรัชญาจีนที่อธิบายปัญหาเรื่องการเป็นอยู่มีอยู่จริงหรือความจริงใน 2 มิติ กล่าวคือ ความเป็นจริงตามสภาวะและความเป็นจริงที่ควรเป็นหรือที่มนุษย์อยากให้เป็น “เต๋า” กล่าวไว้ว่า

จงทำตัวเหมือนน้ำธรรมชาติคือปฐมธาตุน้ำ เพราะน้ำมีความอ่อน ไหลเลื่อน เคลื่อนไหว เยือกเย็น สุดแข็ง และมีชีวิตชีวา ในจักรวาลไม่มีสิ่งใดมีธรรมชาติและคุณสมบัติอ่อนไหว เยือกเย็น ชุ่มชื้นซึมซับ และเข้าไปไหนเข้าได้ดูจน้ำ และเท่ากับน้ำไม่มีสิ่งใดในจักรวาลภาพที่ทรงพลังสามารถทำลายสิ่งแข็ง ทนทาน ร้อนแรงเทียบเท่าพลังน้ำ น้ำคือชีวิตไม่มีชีวิตไม่มีน้ำไม่ได้ชีวิตเพราะน้ำแล้ว แต่หากขาดน้ำ สรรพชีวิตเหล่านั้นย่อมมลายตายไปดำรงอยู่ไปหาได้ไม่ ในความเป็นจริงของชีวิตคน ย่อมอุปมาทำนองเดียวกับน้ำ คือ ความหวานย่อมชนะความแข็งกร้าว ความสุภาพอ่อนโยนย่อมชนะความแข็งกระด้างรุนแรง น้ำมีแต่ความดีให้มนุษย์ปราศจากคุณธรรมต่างหากที่หาเหตุชั่วให้น้ำ ซึ่งน้ำก็คือน้ำยังอุเบกขาอยู่นั่นเอง(สิทธิ บุตรอินทร์, หน้า 56)

ในด้านปรัชญาอินเดีย หลักคิดและคำสอนที่ผสมผสานในศาสนาและปรัชญา ดังคาถา “อัมมจักกัปวัตตตนสูตร” สอนให้รู้หลักการมองโลก และสรรพสิ่งแบบสายกลาง ปล่อยวางเพื่อความสุขอย่างแท้จริง อันปรากฏในบทบาทของพราหมณ์ และฮินดู “จักรวาลทั้งสินเป็นน้ำทั้งสินไม่อย่างอื่น” เพราะฉะนั้นน้ำคือร่างกายและจิตใจที่มาผสมผสานกันเป็นองค์รวมนั่นเอง

มัชฌิมนิยม การเรียนรู้เป็นการกระทำเพื่อให้เข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆ ของธรรมชาติ และสังคม พร้อมกันนี้มนุษย์มีมรดกล้ำค่า คือ ปัญญาที่เป็นอารยธรรมสำคัญของปรัชญาโลก เริ่มที่มัชฌิมนิยมตะวันตกยุคกรีกสายที่นิยมชมชอบวัตถุนิยมมองว่า “ชีวิตปรุงแต่งขึ้นด้วยร่างกาย และสิ่งที่เรียกว่าจิตใจที่เป็นผลผลิตของร่างกาย โดยมนุษย์จะแสวงหาความสุขสบาย ในขณะที่สายจิตนิยมให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณที่สมบูรณ์ของมนุษย์ปรุงแต่งขึ้นด้วยส่วนที่ประสานกัน 3 ส่วนประกอบด้วยเหตุผล คุณภาพ ความอยาก และดุลยภาพจะเป็นตัวกำกับในสามส่วนนั้นๆ เพื่อรักษาสมดุลนั่นเอง

ด้านมัชฌิมนิยมตะวันออก มีทั้งแนวคิดปรัชญาจีนและอินเดีย ซึ่งปรัชญาสายกลางแบบจีนเป็นการอบรมฝึกฝนตน ความสุขให้กับตนเองและผู้อื่น ดำรงตนให้มีคุณธรรมประเสริฐทั้งภายในและภายนอกที่สื่อตรงผสมในระบอบธรรมชาติ ประสพการณ์ ปฏิบัติ และมนุษยนิยม กล่าวได้ว่า ปรัชญาจีนให้ความสำคัญในเรื่องมรรควิธีสายกลางที่จะทำคนๆ หนึ่งมีความรู้เพื่อประโยชน์สุข มีคุณธรรม และเคารพธรรมชาติและสรรพสิ่ง ในขณะที่อินเดีย เป็นกลุ่มปรัชญาที่สามารถจำแนกความคิดออกเป็น 9 กลุ่ม มี 2 สาย กล่าวคือกลุ่มที่สี่สายคัมภีร์พระเวท พราหมณ์ ฮินดู และสายปฏิเสธคัมภีร์พระเวท ซึ่งจะกล่าวเฉพาะสายที่ 2 ในมัชฌิมนิยมสายปรัชญาพุทธ การวางตัวเป็นกลางที่เน้นอริยสัจ 4 ความเป็นเหตุเป็นผลของความสุขมีอยู่จริง ความดับทุกข์เป็นไปได้จริง และเพื่อดับทุกข์ปฏิบัติได้จริง หรือพระพุทธเจ้าเรียกว่า “มัชฌิมาปฏิบัติ” คือทางสายกลางแห่งการปฏิบัติเพื่อชีวิตที่หลุดพ้นในวิสุทธิกถาสาร

พุทธตรรกศาสตร์ มนุษย์มีความสงสัยจึงได้คำถามกับสรรพสิ่งทุกอย่างตราบที่พวกเขามีชีวิตอยู่ในโลกใบนี้ พวกเขาเรียนรู้ในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติโดยวิธีต่างๆ เพื่ออธิบายและส่งมอบต่อกัน จนถึงรุ่นหลาน จึงก่อให้เกิดการอธิบายในสิ่งต่างๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผล จึงกลายเป็นสาขาปรัชญาแขนง

หนึ่งคือ ตรรกศาสตร์ ซึ่งกล่าวในงานชิ้นนี้เป็นพุทธตรรกศาสตร์ กล่าวได้ว่า เป็นการใช้ความเป็นเหตุเป็นผลแบบพุทธที่เน้นภาคปฏิบัติ หรือมรรควิธีแห่งการหลุดพ้น และสอดคล้องกับการแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Logic) ที่มีอิทธิพลต่อสังคมโลกในยุคปัจจุบัน เพราะกระบวนการค้นหาความจริงและความรู้ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ทดสอบ ทดลอง พิสูจน์ แต่มรรควิธีแบบพุทธตรรกะจะเป็นการแสวงหาความจริงสูงสุดด้วยการรวมกายและจิตให้เป็นหนึ่งที่วางอยู่บน “สายกลาง” หรือที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทานั่นเอง จะไม่ใช้วิธีการแบบสุดโต่ง จนสามารถบรรลุหรือเข้าถึงหลักสัจธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะรู้ได้เฉพาะตน ไม่สามารถทำแทนกันได้ ถ้าหากผู้ที่ต้องการจะหลุดพ้นความทุกข์ จะต้องเรียนรู้ ผึกฝนด้วยตนเอง พระพุทธเจ้าจึงเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางไว้แล้ว

พุทธศาสนากับการวิจัย ผู้เขียนชิ้นต้นด้วยคำว่า “หากไม่มีการค้นคว้าวิจัยย่อมไม่มีพระพุทธศาสนา” (สิทธิ์ บุตรอินทร์ หน้า 179) พุทธศาสนาก็มาจากหลักธรรมหรือพุทธปรัชญา ดังกล่าวในพุทธตรรกศาสตร์เป็นคำกล่าวที่เป็นจริงแล้วในข้างต้น พระพุทธเจ้าศึกษาค้นคว้าผ่านการแสวงหาการทดลอง ทดลอง พิสูจน์ด้วยตัวเองจนเป็นที่ประจักษ์แน่ชัด และประกาศแก่ชาวโลกว่า ความไม่เที่ยงของชีวิต “เกิดแก่เจ็บตาย” มีทุกข์สุขล้วนไม่ยั่งยืนทั้งสิ้นเพราะความพากเพียรของพระพุทธเจ้าที่มีมากกว่าเทพเจ้า มนุษย์และสิ่งต่างๆ ทั้งปวง เป็นสัพพัญญูที่ชี้ทางสว่างให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

ปรัชญาวัฒนธรรมและวัฒนธรรมไทย แนวคิดของวัฒนธรรมเป็นแก่นหรือจุดร่วมที่มนุษย์ได้อาศัยหลักการนี้เพื่อส่งต่อกันผู้เขียนชี้ว่ามนุษย์เกิดมาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมสร้างวัฒนธรรมร่วมกันในรูปแบบต่างๆ เพื่อดำรงชีวิตและเผ่าพันธุ์ตนเอง ก็ทำให้ได้เข้าใจในคุณค่า ค่านิยมของแต่ละเผ่าพันธุ์ที่ได้สร้างไว้ แต่สิ่งน่าสังเกตก็คือผู้เขียนเชื่อว่าไม่มีเผ่าใดมีวัฒนธรรมที่ชัดเจน อันสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันที่ไม่มีชนชาติใดบริสุทธิ์แท้ จึงผสมผสานเป็น

ความหลากหลายในวัฒนธรรมและชาติพันธุ์นั่นเอง และวัฒนธรรมไทยที่ผู้เขียนเชื่อมโยงกับคตินิยมหรือหลักธรรมคำสอน ข้อคิดที่ปฏิบัติสืบมา โดยยกนักปราชญ์ไทยเป็นบทกลอนต่างๆ ดังกล่าวในบทหนึ่งว่า

“พริกเผ็ดใครให้เผ็ด ฉันใด
หนามย่อมแหลมเอาใคร เสียมได้
จันทน์กฤษณาไหน ใครอบหอมฤา
วงศ์แห่งนักปราชญ์ได้ ไหนด้วยฉลาดเองฯ”
(สิทธิ์ บุตรอินทร์ หน้า 331)

ในขณะที่บทสุดท้ายเป็นการน้อมระลึกถึงพระเกียรติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงเป็นปราชญ์ของไทยมีพระอัจฉริยภาพ และยึดมั่นใน “มัชฌิมนิยม” ในพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระศาสนารุ่งเรืองจนมาถึงทุกวันนี้

เมื่อพิจารณาถึงการนำเสนอของผู้เขียน อาจกล่าวได้ว่า ผู้เขียนมีความลุ่มลึกในปรัชญา และศาสนา โดยเฉพาะปรัชญาพุทธที่ท่านได้ใช้วิธีการอธิบายเหตุผลข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ ที่ผู้ที่ไม่ศึกษาปรัชญามาก่อนได้เข้าใจ แต่ก็มีศัพท์บางคำที่ต้องคอยเปิดพจนานุกรมคู่กันไป ในช่วงแรกของการนำเสนอเป็นแก่นของความจริงอันปรากฏหลักฐาน และผู้วิจารณ์เห็นว่าควรแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ ส่วนแรกเป็นการนำเสนอแนวคิดข้อถกเถียงของสำนักคิดแต่ละสำนักคิดมาอธิบายให้เห็นปรากฏการณ์ และทำให้ได้เข้าใจถึงวิธีการของแต่ละสำนักคิดมีลัทธิ (ISM) นั้นมีจุดยืนอย่างไร เช่น ปรัชญานิยม วิทยาศาสตร์ นิยม สสารนิยม จิตนิยม เป็นต้น เพราะธรรมชาติของมนุษย์เวลาจะกล่าวอะไรก็ต้องมีจุดของตัวเอง เพื่อการอ้างอิงข้อเท็จจริงอย่างมีเหตุผลหรือสามารถบอกแหล่งที่มาของความคิดได้แต่สิ่งที่ท่านชี้ให้เห็นถึงหลักการที่น่าจะมาใช้ประโยชน์และถูกต้องก็คือ การเข้าใจสรรพสิ่งด้วยการปฏิบัติตนที่เป็นกลาง “มัชฌิมนิยม” ในส่วนที่สอง น่าจะเป็นการนำประยุกต์ใช้ให้สะท้อนกับบริบทสังคมร่วมสมัย เช่น ปรัชญาวัฒนธรรม และสังคมไทย พระจอมเกล้ามหาราช ราชูปราชญ์แห่งชาติ ซึ่งเป็นงานที่ชวนให้ติดตามผลงานต่อไป

อ้างอิง

สิทธิ์ บุตรอินทร์. (2559). **ปรัชญานิพนธ์**. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์สยาม ราคา 330 บาท ISBN
978-974-315-923-7

